

Anatol PETRENCU

Profesor universitar, doctor habilitat, Universitatea de Stat din Moldova, membru de onoare al AOȘR, președintele Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”; specialist în Istoria contemporană a Românilor și Universală, autorul unor monografii referitoare la Problema poloneză în anii celui de-Al Doilea Război Mondial; la Basarabia în anii celei de-a doua conflagrații mondiale la istoria actuală a Federației Ruse etc. Conducătorul Programului de Stat „Recuperarea și valorificarea memoriei victimelor regimului comunist de ocupație, 1940–1941; 1944–1953”.

„LECTȚIA DE ISTORIE ȘI DEMNITATEA ANULUI 1918” SAU DESPRE ÎNVĂȚĂMINTELE FORMULATE LA 105 ANI DE LA UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

LC: La 27 martie 2023, am consemnat 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, la Chișinău desfășurându-se o impresionantă conferință științifică, mulțumind și pe această cale Primarului de Buzău, dlui Constantin Toma, pentru susținerea și implicarea fără precedent. La Ialoveni au fost dezvelite busturile lui Alexandru Marghiloman și Ion Incuț, seara culminând cu un excepțional concert la Palatul ce poartă numele lui Nicolae Sulac. Stimate domnule profesor Anatol Petrencu, în calitatea Dvs. de istoric, de președinte al Asociației Istoricilor „Alexandru Moșanu” din Republica Moldova, partener al acestui eveniment emoționant, cum ați descrie evoluția în aceste trei decenii a procesului de conștientizare de către românii din Basarabia, dar și de către cei din România, a unui act cu o deosebită pondere istorică? Cred că a fi/a se considera român nu e suficient doar prin simpla restabilire a cetățeniei și obținerea pașaportului românesc.

AP: Într-adevăr, la 27 martie 2023, am marcat împlinirea a 105 ani de la decizia istorică a Sfatului Țării (organul legislativ suprem al Basarabiei după destrămarea Imperiului țarist

și lovitura de stat bolșevică, 1917) de a reveni la sânul patriei, România, de la care ea, Basarabia, fusese răpită în 1812. Pentru noi, basarabenii, Unirea din 27 martie 1918, a fost un veritabil „colac de salvare” a identității noastre naționale peste care tăbărâse „oceanul” rusismului. Timp de 22 de ani, noi, basarabenii, am trăit în sânul României întregite. Pentru noi asta a însemnat foarte mult. Totul se cunoaște în comparație cu trecutul și cu starea lucrurilor în alte state. În perioada interbelică, noi, basarabenii, am revenit la folosirea limbii române oriunde am fi fost: la bucătărie și la tras sapa (cum era sub regim țarist) la întrebuițarea ei la piață, în școli, în organele puterii locale, în Parlament și Guvern, cum a fost în România întregită. Statul român a depus eforturi sporite pentru alfabetizarea și culturalizarea oamenilor: renumitele „4 clase la români” au rămas pe mult timp în memoria basarabenilor care nu doar au învățat să citească și să scrie românește, dar puteau recita poezii ale autorilor români la scurgerea a câtorva decenii bune de la absolvirea acelor școli primare. Ca și în restul țării, în Basarabia am avut licee, absolvenții cărora făceau față înaltelor cerințe ale universităților nu doar din România, ci și

de peste frontierele țării. Am putea aduce multe exemple de basarabeni care au devenit celebri datorită calității studiilor obținute. Cred, Eugen Coșeriu (1921–2002) este o pildă convingătoare în acest sens. O altă mare personalitate de care e bine să ne amintim este Valentin Mândăcanu (1930–2012) care a fost nu doar un lingvist de forță, dar și un luptător pentru apărarea limbii române. Lui îi aparțin cuvintele: „Ocrotind limba maternă, ocrotim un stâlp de nădejde, păzim acel areal de spirit, pe care poporul se simte statornic și puternic”. În cadrul Mișcării de Renaștere națională, când intelectualitatea română din RSSM a pus problema revenirii la alfabetul latin, anume V. Mândăcanu a insistat asupra denumirii corecte a limbii noastre – Limba Română. Atunci (1989), însă, s-a ajuns la un compromis: alfabet latin, dar limbă „moldovenească”. Este uimitoarea încetineala cu care se mișcă societatea noastră: abia în 2023 (!) Parlamentul Republicii Moldova a decis să numească oficial corect limba pe care o vorbim, cu modificarea respectivă a articolului 13 al Constituției.

O altă problemă pe care țarismul nu a putut-o rezolva sute de ani a fost chestiunea agrară. Nu întâmplător cel mai numeros partid politic din Rusia țaristă (peste 80% din populație locuia la țară) a fost Partidul socialiștilor revoluționari (eserii), care a și preluat puterea după căderea țarismului. În România întregită, inclusiv în provincia Basarabia, problema agrară a fost soluționată pe baza Legii despre reforma agrară, basarabeni fiind împrăștiți cu cel puțin 6 hectare de pământ. Spațiul nu ne permite să dezvoltăm aici acest subiect (dar și alte subiecte legate de dezvoltarea celorlalte ramuri ale economiei), dar e bine să amintim că la noi apăruseră gospodării agricole-model destul de puternice, implicate în economia de piață.

Aflați în sânul Patriei, basarabeni nu au cunoscut ororile războiului civil din Rusia, marea foamete, organizată de Kremlin împotriva ucrainenilor (inclusiv a românilor, rămași în numita de sovietici RASSM), marea teroare din 1937–1938. Așa, însă, s-a întâmplat: după înțelegerea la care au ajuns cele două tiranii ale timpului (Germania hitleristă și URSS stalinistă,

prin semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, 23 august 1939), la 28 iunie 1940, URSS a cotochit Basarabia, dar și nordul Bucovinei și Ținutul Herța, impunând un regim de teroare (arestări, condamnări, dar și deportarea în masă din iunie 1941). Dar nu numai atât: invadatorii au impus o tratare proprie a celor întâmplare în istoria noastră. Astfel, actul Unirii Basarabiei cu Patria-mamă România a fost prezentat drept „ocupare de către România moșierească a Basarabiei”, iar membrii Sfatului Țării au fost prezentați drept „trădători” ai basarabenilor. Aceste (și multe alte teze false) au fost promovate și după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial până la destrămarea URSS (august 1991). Cu regret, guvernările de la Chișinău nu au fost în stare, în primul rând, ele să însușească adevărul istoric și să revină la simțirea românească, după care (în al doilea rând) să educe societatea în spiritul identității românești. Iată de ce marele eveniment istoric de la 27 martie 1918 (dar și alte date, de asemenea, istorice pentru noi – 28 iunie 1940, 22 iunie 1941, 23 august, la București, 24 august 1944, la Chișinău etc.) nu sunt conștientizate de o bună parte a societății noastre, a celei din Republica Moldova, în primul rând.

LC: Dvs. ați propus o valoroasă întregire a genericului conferinței din 27 martie curent, desfășurată în Sala Unirii – „Unde-s doi – puterea crește”. În opinia Dvs., cum ar trebui să fie astăzi o veritabilă lecție despre Unire, susținută pe înțelesul celor tineri și celor mai în vârstă, de pe ambele maluri ale Prutului. De ce ne amintim despre Unire doar la 27 martie, despre limba română – la 31 august, despre cultura națională – la 15 ianuarie etc?

AP: Formula „Unde-s doi – puterea crește” am propus-o pentru a organiza cât mai reușit Conferința științifică și celelalte evenimente deosebite, pe care le-ați menționat ceva mai sus. Dar formula este valabilă și justificată în situația existenței celor două state românești. De ce să nu recunoaștem: existența celor două state românești este o problemă, atât (dar mai puțin) pentru București, cât și (în măsură definitorie)

pentru Chișinău. Suntem o națiune care avem două state. Războiul agresiv al Federației Ruse în Ucraina a demonstrat (a dezgolit) toate punctele slabe ale Republicii Moldova: nu avem forțe militare suficiente pentru apărarea populației de eventuale bombardamente rusești; nu avem puterea de voință de a ne alătura embargourilor, impuse de Lumea civilizată Kremlinului ca reacție a sângerosului și absurdului război, declanșat în Ucraina. Nu este cazul să adâncim subiectul; poate cu o altă ocazie. Dar un lucru este cert și a fost recunoscut de oficialii de la Chișinău: când ne-a fost mai greu, frații noștri de dincolo de Prut ne-au sărit în ajutor (și în lunile Pandemiei, și în iarna anului 2022–2023 etc.). Iată de ce este bine să ne amintim mai des de evenimentul de la 27 martie 1918, să cunoaștem realitățile din România întregită (1918–1940; 1941–1944) și să recunoaștem că uniți vom avea doar de câștigat, atât România, cât și (mai ales) Republica Moldova. Da, dreptul istoric nu funcționează, nu este prevăzut în Legislația internațională. Dar aceeași legislație nu interzice exprimarea și materializarea voinței popoarelor, inclusiv de a locui împreună.

LC: În anul 1989, când am venit la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova, mișcarea de eliberare națională era în plină amploare. Sute de studenți entuziasmați (doar la anul întâi eram peste 70 care au ales istoria ca mod de a fi) am fost îndrumați cu demnitate de Dvs., de reputatul profesor Gheorghe Paladi și de alți profesori de la facultate, pentru a ne reduce acasă limba, istoria, drapelul. Astăzi, cum și de ce s-au schimbat atât de mult idealurile tinerilor? Care sunt năzuințele lor? Devenim o generație de consumatori, care nu avem nevoie de a ști trecutul?

AP: Este adevărat: societatea evoluează. Chiar și cea din Republica Moldova (RM). Au apărut specialiști competenți în folosirea tehnologiilor noi (de ex., specialiști în domeniul computerelor, a construcțiilor etc.), iar alții au dispărut sau au rămas unitați, ca de exemplu: olarii, ceasornicarii, fotografiile etc. Realitățile de

astăzi oferă diverse perspective tinerei generații. În condițiile în care au fost create mari posibilități de deplasare a populației și când guvernarea de la Chișinău promovează politica de integrare europeană, cred – trebuie altfel să vedem lucrurile: noi suntem Europa! După absolvirea liceelor tinerii basarabeni se pot înscrie la diverse universități, din RM, România sau alte țări.

În privința cunoașterii istoriei: atâta cât și cum se predă la gimnaziu sau la liceu. În plus – Internetul, cu bune și rele. După care unii absolvenți de licee vin la facultățile de istorie, adevărat – mai puțin decât în perioada sovietică. Unii studenți sunt foarte buni, alții – buni. Cei ce se interesează de trecutul familiei lor, al Neamului românesc, istoria altor popoare – știu subiectele respective. Cunoșc persoane care știu foarte bine anumite subiecte din istorie. Dar problema noastră este alta. Nu putem pretinde nimănui, nici celor tineri, nici celor în vârstă, să cunoască istoria. Ceea ce este, însă, foarte important, istoria (ca de altfel și limba și literatura română, poate, psihologia poporului) trebuie știută de persoanele care tind (unele chiar reușesc) să devină primari ai localităților, consilieri, deputați, miniștri, alți funcționari ai statului. Pentru că altfel nimeresc în situații jenantă. Un exemplu ar fi ședința Parlamentului RM din 22 iunie 2023, când la propunerea unui deputat din Frațiunea socialiștilor și comuniștilor, deputații au ținut un minut de reculegere în memoria „victimelor regimului fascist”. Este vorba de 22 iunie 1941, când Hitler l-a atacat pe Stalin. Folosindu-se de conjunctura prielnică, conducerea României a eliberat Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța de sub ocupația sovietică. Comemorați urmau a fi militarii români care și-au dat viața pentru o cauză sfântă – eliberarea basarabenilor de opresiunea comunistă. Deputații moldoveni, însă, au ținut un minut de reculegere în memoria militarilor Armatei roșii, celor care ne-au invadat în iunie 1940. Doar deputatul PAS Oazu Nantoi n-a dat curs provocării socialiștilor, bravo lui!

LC: Cu o experiență bogată în predarea istoriei, aveți eventual răspuns la întrebările ce ne

frământă de ceva timp: De ce istoria, un domeniu „asaltat” în anii 1990 de absolvenții școlilor, a devenit o „Cenușăreasă”? Nu mai este istoria atractivă pentru studiu, cercetare? Ce rol ar reveni profesorilor de la licee, cercetătorilor științifici, universităților din Chișinău, Bălți, Cahul, Asociației Istoricilor pe care o conduceți? Cum să readucem împreună acasă istoria, respectul pentru trecutul nostru?

AP: În anii '90 ai secolului trecut era o altă situație. URSS era un stat bazat pe ideologia comunistă, specialitatea de istoric oferea multe perspective nu doar în domeniul cercetării și predării istoriei, ci și în politică, în administrația locală sau republicană, chiar unională (dacă ținem să ne amintim de faptul că dl Petru Lucinschi, istoric, a ajuns să muncească în cabinetele din Kremlin). Acum lucrurile s-au schimbat radical: la istorie, ca specialitate, vine lume puțină, este adevărat. Cauze sunt mai multe: salarizarea proastă în învățământ, trecerea cercetării pe principii de proiecte care nu asigură o continuitate în știință, terfelirea istoriei de către propagandistii subordonați intereselor politice; ar mai fi și alte cauze.

Totuși, ce ar fi de adăugat? Noi, europenii, suntem sub presiunea războiului informațional (hibrid), promovat de Rusia. Auditoriul-țintă este și societatea românească în ansamblu. 80-90 % din materialele propagandistice rusești se bazează pe istorie. Președintele Rusiei, Vladimir Putin, personal oferă „ore de istorie”, așa cum dorește el să-și atingă anumite scopuri politice, istoria fiind doar un paravan. În vizorul propagandei ruse, pe prim plan, deocamdată, sunt Ucraina, Polonia, Lituania (țările baltice în ansamblu), dar și spațiul românesc! Noi, RM, ce avem în schimb? Nimic! Instituțional, nimic. Autoritățile de la Chișinău au diminuat importanța Academiei de Științe a Moldovei, sustrăgându-i institutele de cercetare științifică ce le avea, inclusiv – Institutul de Istorie. Incontestabil, a fost o victorie a Rusiei. Iată de ce, ar fi bine, ar fi în interesul RM, al României și Europei răsăritene (!) ca Chișinăul să rezolve pozitiv

problemele cercetărilor științifice, inclusiv – ale studiilor de istorie.

LC: Avem un război la hotar, în imediata noastră vecinătate. La 24 februarie 2022, Rusia a invadat Ucraina. Comunitatea științifică întotdeauna a susținut aspirația poporului ucrainean în lupta sa pentru libertate, integritate teritorială, independență și integrare în Uniunea Europeană. La un an de la declanșarea războiului neprovocat, la 23 februarie 2023, ați susținut public la Academia de Științe a Moldovei prelegerea „Războiul agresiv al Rusiei împotriva Ucrainei: cauze, desfășurare, urmări”, detaliind mai multe aspecte majore pentru înțelegerea mersului unui război ucigaș, de distrugere a poporului și a patrimoniului țării. În acest context, care sunt învățămintele pe care ar trebui să le extragem noi, în Republica Moldova?

AP: Mulțumesc, bună întrebare. Salutăm politica de integrare europeană a conducerii de la Chișinău. Suntem europeni geografic, ar fi bine să fim alături de celelalte popoare europene, în Uniunea Europeană. În același timp este ciudată poziția autorităților de la Chișinău să nu ceară intrarea RM în NATO, să nu formuleze clar, la nivel de Parlament, Președinție sau Guvern cererea de aderare la Alianța Nord-Atlantică. Asta în situația în care România este membru NATO, Ucraina cere insistent să fie admisă în NATO (iar în perspectivă va fi acceptată!), când Finlanda și Suedia au fost primite deja în NATO (în fața ochilor noștri!). Ceva mai sus am scris despre militarii noștri: avem tineri foarte buni, dar cu ce-i ajută RM? Avem noi oare drone, avioane, lansatoare de rachete? Cea mai bună soluție este aderarea la NATO (asta pentru că amenințările de ocupare a RM de către Rusia nu încetează, iar bombardarea Odesei, altor orașe-porturi din sudul Ucrainei, sunt o dovadă în plus), plata cotizațiilor de membru cât ni se va cere și implicarea militarilor moldoveni alături de cei din România și alte state-membre la rezolvarea pozitivă a problemelor de securitate națională, regională, mondială.

Un alt învățământ ar fi susținerea mai pronunțată a Ucrainei în lupta ei pentru independența de stat, inclusiv prin aderarea RM la embargourile impuse de statele UE. Cum altfel, noi vrem în UE, dar nu promovăm politicile UE față de statul agresor Rusia? Pare, ceva se mișcă și la Chișinău. Pe bună dreptate: de ce într-o țară atât de mică cum este RM o ambasadă atât de mare, cu un personal clar disproporționat de cel al RM la Moscova?

LC: „Lección de istorie și demnitate a anului 1918” – ce semnificație are acest mesaj personal pentru Dvs. și care este îndemnul pentru a consemna 110 ani de la Unirea Basarabiei cu România, în 2028?

AP: Evenimentele mari au fost realizate de oameni mari, deosebiți. În 1917–1918 am avut o generație de personalități care au cunoscut ororile Primului Război Mondial, au făcut pușcării în temnițele țariste, au formulat clar revendicările naționale și au făcut totul pentru a le realiza. La 1 august s-au împlinit 140 de ani de la nașterea ilustrului om politic și de cultură

Pantelimon Halippa. Studiile demonstrează că Pan Halippa a fost o figură deosebită în istoria noastră. Între altele, fiind director al revistei „Viața Basarabiei” el a putut reda pulsul vieții basarabenilor, inserând pe paginile revistei cele mai relevante evenimente ale societății, evenimente culturale, editoriale etc., care prezintă pentru noi o sursă de informații inedite. Și ca dânsul au fost foarte mulți, o generație: Constantin Stere, Ion Inculeț, Petre Cazacu, Pantelimon Erhan ș.a.

Ca să răspund direct la întrebare: mi-aș dori mult să ajung în 2028 și să consemnăm Unirea Basarabiei cu România, din 27 martie 1918, în România întregită sau, cel puțin, în UE.

Mulțumesc pentru întrebările formulate!

**Interviu realizat de
Liliana CONDRATICOVA,
doctor habilitat în istorie,
doctor habilitat în studiul artelor**

*Interviul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.*

Placă comemorativă inaugurată la sărbătorirea a 105 ani de la înfăptuirea Unirii Basarabiei cu România.